

ΟΙ ΣΤΥΛΙΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

Κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῆς μελέτης μου περὶ τῆς Εὐλογίας τοῦ Ἁγίου Συμεῶν τοῦ Θαυμαστορείτου, τῆς δημοσιευθείσης εἰς τὸν προηγουμένον τόμον τῆς Ἑπετηρίδος ταύτης¹, μοῦ ἐδόθη ἀφορμὴ νὰ ἐξετάσω λεπτομερέστερον τὰς εἰκόνας τῶν στυλιτῶν εἰς τὴν βυζαντινὴν τέχνην. Ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν ἐκείνην μοῦ ἐγεννήθησαν πολλὰ προβλήματα: Ποία ἦτο ἡ πραγματικὴ μορφή τοῦ στυλίτου καὶ πῶς τὴν διεμόρφωσεν ἡ βυζαντινὴ τέχνη; Τί παρέλαβεν ἐκ τῆς πραγματικότητος ἡ οὕτω διαμορφωθείσα παράστασις τοῦ στυλίτου; Ποιοὶ λόγοι συνετέλεσαν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς παραδόξου καὶ μὲ ἰσχυρὰν σχηματοποίησιν βυζαντινῆς εἰκόνας τοῦ στυλίτου;

Τῶν προβλημάτων τούτων καὶ ἄλλων ἀκόμη ἐζήτησα τὴν, κατὰ τὸ δυνα-

¹ Ἑπετηρίς Ἑταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν, 18, 1948, σ. 79 κ.ἐξ. Τὸ ἄρθρον μου ἐκεῖνο ἐγράφη κατὰ τὴν περίοδον τῆς Κατοχῆς, ὅποτε αἱ βιβλιοθήκαι τῶν ξένων ἀρχαιολογικῶν σχολῶν δὲν μου ἦσαν προσιταί. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δὲν ἠδυνήθην νὰ λάβω ὑπ' ὄψιν μου ὠρισμένας μελέτας, τῶν ὁποίων τὴν ὑπαρξιν ἐγνώριζον. Μεταξὺ αὐτῶν σπουδαιότερα εἶναι ἡ τοῦ J. Lassus, *Images de stylites*, ἐν *Bulletin d'Etudes Orientales de l'Institut Français de Damas*, 2, 1932, 68 κ.ἐξ. Ἐκεῖ δημοσιεύονται μερικαὶ Εὐλογίαι τοῦ Ἁγ. Συμεῶν Θαυμαστορείτου, ἀνάλογοι πρὸς τὴν ἡμετέραν, ὅχι ὅμως ἐντελῶς ὅμοιοι. Εἰς τὴν κάπως πλησιεστέραν ἐξ αὐτῶν (Lassus, Ἐνθ' ἄν. σ. 69 καὶ πίν. XVIII. 1. Ἐπίσης καὶ παρὰ A. Grabar, *Martyrium*, Paris, 1946, Λεύκωμα, πίν. LXIII. 1), ὅπως καὶ εἰς ἄλλας (Lassus, Ἐνθ' ἄν. πίν. XVIII. 2, 3), εἰκονίζονται ἐκατέρωθεν τοῦ στύλου αἱ δύο μετὰ φωτοστέφανου μορφαὶ (Κόνων καὶ Μάρθα), χωρὶς ὅμως ἐπιγραφάς, διὰ τοῦτο δὲ καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὰς ταυτίσῃ ὁ Lassus. Τὴν ποικιλίαν τῶν παραστάσεων γύρω ἀπὸ τὸν στυλίτην, τὴν παρατηρούμεν εἰς τὰς Εὐλογίας αὐτάς, ὁ Lassus (Ἐνθ' ἄν. 82) ἐρμηνεύει πολὺ ὀρθῶς ἀπὸ τὴν ἀντιγραφὴν διαφόρων ἐπεισοδίων ἐκ σειρᾶς τοιχογραφιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκόσμου, φαίνεται, τὰς ἐκκλησίας τῆς Μονῆς τοῦ Θαυμαστοῦ Ὄρους καὶ παρίστανον τὸν βίον καὶ τὰ θαύματα τοῦ Συμεῶν Θαυμαστορείτου. Μίαν ἄλλην Εὐλογίαν τοῦ Συμεῶν, ἀρκετὰ ὅμως διάφορον, εὐρισκομένην εἰς τὸ Bobbio τῆς Ἰταλίας, ἀναδημοσιεύει ἐκ τῆς *Rivista di Archeologia Cristiana*, 4, 1927, ὁ Grabar, Ἐνθ' ἄν. πίν. LXIII. 2. Τέλος ὁ πατ. R. Mouterde, *Nouvelles images de stylites*, ἐν *Miscellanea Guillaume de Jerphanion*, Roma, 1947 (= *Orientalia cristiana periodica*, XII), 1, 245 κ.ἐξ. ὅπου καὶ ὅλη ἡ νεωτέρα σχετικὴ βιβλιογραφία, ἐδημοσίευσεν τρεῖς ἄλλας Εὐλογίας ὁμοίας πρὸς τὴν ὑφ' ἡμῶν μελετηθεῖσαν, ἀλλ' ὅχι ἀπαρραλλάκτους. Ἡ ἐπὶ τῆς μιᾶς αὐτῶν ἀκεραία σωζομένη ἐπιγραφή, πλησίον τῆς ἀριστερᾶ τοῦ στύλου μορφῆς: ΚΟΝΩΝ, ἀποδεικνύει τὴν ἡμετέραν συμπλήρωσιν, καθὼς καὶ τὸν ταυτισμὸν, ἀπολύτως ἀκριβῆ.

τόν, ἐπίλυσιν. Τὰ σπουδαιότερα ἀπὸ τὰ πορίσματα τῆς ἐρεῦνης μου αὐτῆς ἐκθέτω ἔνταῦθα.

Εἶναι ἀνάγκη κατὰ πρῶτον νὰ ἴδωμεν ποία ἦτο εἰς τὴν πραγματικότητα ἡ μορφή τοῦ στυλίτου, τοῦ διερχομένου τὴν σκληροτάτην ἀσκητικὴν τοῦ ζωὴν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ κίονος.

Ὅ,τι περὶ τῆς ζωῆς τῶν στυλιτῶν εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν βιογραφικῶν των καὶ ἐξ ἄλλων γραπτῶν πηγῶν, τὸ συνεκέντρωσεν εὐτυχῶς ὁ πατ. Ἰπλόλυτος Delehaeye εἰς τὸ βιβλίον του περὶ τῶν στυλιτῶν ἁγίων¹. Ἐκ τῆς ἐναργεστάτης ἐκείνης εἰκόνας παραλαμβάνομεν ἔνταῦθα ὅ,τι ἐνδιαφέρει τὴν ἡμετέραν ἔρευναν.

Οἱ κίονες τῶν στυλιτῶν, σχεδὸν κατὰ κανόνα, δὲν ἀνῆκον εἰς ἀρχαῖα κτήρια, ἀλλ' ἐστήνοντο εἰδικῶς δι' αὐτούς². Ὁ κίων τοῦ στυλίτου ἴστατο συνήθως ἐπὶ εὐρείας κτιστῆς ἐξέδρας μὲ μικρὰν κτιστὴν κλίμακα ἀναβάσεως εἰς αὐτήν³. Τοῦτο βεβαίως δὲν συνέβαιεν ὅταν ἡ βᾶσις τοῦ κίονος ἦτο λαξευμένη εἰς τὸν βράχον⁴. Ὁ κίων συνήθως δὲν ἦτο μονόλιθος, ἀλλ' ἀποτελεῖτο ἐκ σπονδύλων. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ὕψος του, αἱ ἐκ τῶν κειμένων ἐνδείξεις

¹ H. Delehaeye, *Les saints stylites*, Bruxelles, 1923, σελ. CXLIV κ.ἐξ.

² Delehaeye, Ἐνθ' ἄν. σ. 154, 158. Μόνον διὰ τὸν Ἁγ. Ἀλύπιον ἀναφέρεται εἰς τὴν βιογραφίαν του ὅτι ἀνέβη ἐπὶ κίωνος, ἰσταμένου ἐπὶ ἀρχαίου εἰδωλολατρικοῦ τάφου καὶ φέροντος ἄνω «ταυρολέοντα», τὸν ὁποῖον ὁ Ἅγιος κατεκρήμισε μὲ λαστὸν καὶ κατέλαβε τὴν θέσιν του. Τὸν «ταυρολέοντα» ὁ π. Delehaeye, Ἐνθ' ἄν. I, XXXIII, ἐρμηνεύει ὡς «φανταστικὸν ζῶον, κατὰ τὸ ἥμισυ ταῦρον καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ λέοντα». Νομίζω πολὺ πιθανώτερον ὅτι πρόκειται περὶ συμπλέγματος λέοντος καταβάλλοντος ταῦρον. Τοιαῦτα συμπλέγματα ἐπὶ ἑλληνιστικῶν ἰδίως τάφων τῆς Μ. Ἀσίας εἶναι, ὡς γνωστόν, συνηθέστατα. Πρὸς τὸν «ταυρολέοντα» τοῦ κειμένου τούτου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ σχετίσωμεν τὸ περίφημον ἀνάκτορον τοῦ Βουκολέοντος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διότι ἐκεῖ, ὅπως βλέπομεν εἰς μίαν μικρογραφίαν τοῦ ἐν Μαδρίτη κώδικος τοῦ Σκυλίτζη, ἀπεικόνισης παρὰ L. de Beylié, *L'habitation byzantine*, Grenoble - Paris, 1902, σ. 135, ὑπῆρχον εἰς τὴν πρόσοψιν του δύο χωριστὰ ἀγάλματα λέοντος καὶ βοός, ἰστάμενα ἐπὶ ἰδίας βάσεως ἑασθον. Ὡς ἄλλο παράδειγμα στυλίτου ἐπὶ ἀρχαίου κτηρίου θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ θεωρηθῇ ὁ διαμείνας ἐπὶ τῶν κίωνων τοῦ Ὀλυμπίου εἰς τὰς Ἀθήνας. Περὶ τούτου βλ. κατωτέρω.

³ Delehaeye, Ἐνθ' ἄν. CLII, CLIV.

⁴ Ἡ λαξευτὴ βᾶσις τοῦ κίονος τοῦ Ἁγ. Συμεὸν σφίζεται, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν παρὰ τὴν Ἀντιόχειαν μονὴν του (Καλάτ Σιμάν). Delehaeye, Ἐνθ' ἄν. CXLIX κ.ἐξ. Βλ. καὶ G. de Jerphanion *La voix des monuments*, Nouv. série, Roma-Paris, 1938, 128 κ.ἐξ. πίν. XXIV. 2. Βλ. ὁμοίως D. Krenker ἐν *Jahrb. des deutsch. archäol. Instituts*, 49, 1934, σ. 66, εἰκ. 4. Ἐπίσης σφίζεται ἡ λαξευτὴ βᾶσις τοῦ κίονος τοῦ Ἁγ. Συμεὸν Θαυμαστοεῖτου εἰς τὰ εἰρήλια τῆς ἐγγύς τῆς Ἀντιοχείας Μονῆς τοῦ Θαυμαστοῦ Ὁρους. Βλ. Grabar, *Martyrium*, I, σ. 603, εἰκ. 55 καὶ τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν εἰς τὴν σ. 119, σημ. 1. Πρβ. καὶ Delehaeye, Ἐνθ' ἄν. CXLVI.

δὲν εἶναι πολὺ σαφεῖς. Φαίνεται ὅμως ὅτι συνήθως οἱ κίονες ἦσαν μᾶλλον χαμηλοί, ἐνίοτε μάλιστα πολὺ χαμηλοί¹. Ἐξαίρεσιν ἴσως ἀπετέλει ὁ τελευταῖος κίων, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέβη ὁ Ἅγ. Συμεὼν, ἔχων, κατὰ τὰ κείμενα, τὸ ἀπίθανον ὕψος τῶν 16 - 18 μέτρων².

Ὅμοιως ἀσαφεῖς εἶναι αἱ ἐνδείξεις τῶν κειμένων καὶ διὰ τὰ κιονόκρανα. Εἰς τὸν βίον τοῦ στυλίτου Ἅγ. Λουκᾶ γίνεται λόγος περὶ «κεφαλίδος τοῦ κίονος»³. Νομίζω βέβαιον ὅτι δὲν πρόκειται περὶ κιονοκράνου, ἀλλὰ περὶ εὐρείας πλακός, τοποθετημένης εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ κίονος. Ὅτι ἐκεῖ ἐχειράζετο εὐρεῖα σχετικῶς ἐπιφάνεια εἶναι βέβαιον, διότι καὶ μικρὸς οἰκίσκος ὑπῆρχεν ἐκεῖ, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἀναφέρονται δὲ εἰς τὰς βιογραφίας τῶν στυλιτῶν καὶ περιστατικά, κατὰ τὰ ὁποῖα οὗτοι ἐδέχοντο ἐκεῖ καὶ ἐπισκέπτας καὶ ἀσθενοῦντες κατεκλίνοντο⁴. Ἀλλὰ ἡ ἐπιφάνεια συνήθους κιονοκράνου, ὅσον-δήποτε μεγάλου, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἔχη τὰς ἐκεῖ ἀπαιτούμενας εὐρείας διαστάσεις. Διὰ τοῦτο ἡ «κεφαλὶς τοῦ κίονος» πρέπει, νομίζω, νὰ ἐρμηνευθῆ ὡς εὐρεῖα πλάξ, προσηλωμένη εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ κίονος. Κατὰ ταῦτα ἡ γνώμη τοῦ π. Delehayе, δμιλοῦντος περὶ κιονοκράνου ἢ περὶ ἀρκετὰ πλατέος ἄβακος⁵, εἶναι, νομίζω, ἀκριβεστέρα κατὰ τὸ δεύτερον μόνον ἤμισυ αὐτῆς. Εἰς μερικὰ ἄλλωστε συριακὰ ἀνάγλυφα στυλιτῶν⁶ καθὼς καὶ εἰς μερικὰς Εὐλογίας τοῦ Ἅγ. Συμεὼν Θαυμαστορείτου⁷ εἰκονίζεται, κατὰ τρόπον παραδόξως ρεαλιστικόν, ἡ πλάξ εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ κίονος, ἡ ἐπέχουσα τὴν θέσιν κιονοκράνου.

Ἡ πλάξ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἴστατο ὁ στυλίτης, ἔφερε γύρω περίφραγμα, προσστατεῦον αὐτὸν ἀπὸ τῆς πτώσεως. Τοῦτο ἀπετελεῖτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ κάγκελλα ξύλινα ἢ σιδηρᾶ, ἄλλοτε δὲ ἦτο κατεσκευασμένον ἐκ σανί-

¹ Delehayе, "Ενθ' ἄν. CLIII κ.εξ.

² Delehayе, "Ενθ' ἄν. CLXXI. Κατὰ τὸν Θεοδώρητον, ὁ τελευταῖος κίων εἶχε ὕψος 36 πήχεων, κατὰ δὲ τὸν συριακὸν βίον, 40. Delehayе, XXVII κ.εξ. CL. Ὁ de Vogué καὶ ἄλλοι ἐπεχείρησαν νὰ ὑπολογίσουν τὸ ὕψος τοῦ ἐκ τῆς ὑπαρχούσης βάσεως καὶ τοῦ σφωζομένου τμήματος σπονδύλου. Οἱ ὑπολογισμοὶ ὁμως αὐτοὶ δὲν φαίνονται πολὺ πιθανοί, ὡς παρετήρησεν ἡδη ὁ Delehayе, CLXXI, διότι ὁ κίων δὲν εὐρίσκετο εἰς οἰκοδόμημα, ὥστε νὰ ὑπάγεται εἰς τοὺς γνωστοὺς κανόνας ἀναλογιῶν. Τὸ ὕψος τῶν 18 μ. ἔχει ἐπίσης ὁ κίων μετὰ τῆς βάσεως καὶ τοῦ κιονοκράνου εἰς τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ Krenker, κατὰ σχέδιον τοῦ H. Giesemann, ἐν Jahrb. des deutsch. archäol. Instituts, 49, 1934, σ. 68, εἰκ. 7. Τὸ βιβλίον τοῦ D. Krenker, Die Wallfahrtskirche des Symeon stylites in Kal'at Sim'an, 1939, δὲν ἠδυνήθη νὲ ἴδω.

³ Delehayе, "Ενθ' ἄν. σ. 209, 4.

⁴ Αὐτόθι, σ. CLV.

⁵ Αὐτόθι, σ. CLV.

⁶ Lassus, "Ενθ' ἄν. πίν. XXI, XXII.

⁷ Lassus, "Ενθ' ἄν. πίν. XXVIII. 1, 3. Πρβ. καὶ Grabar, "Ενθ' ἄν. Λεύκωμα, πίν. LXIII. 1.

δων¹. Συνήθως αἱ τρεῖς πλευραὶ τοῦ περιφράγματος, ἰδίως ὅταν τοῦτο ἦτο ἐκ σανίδων, ὑψοῦντο ἀρκετὰ καὶ ἐκαλύπτοντο ἄνω μετὰ σανίδας ἢ μετὰ τένταν, ἐνίοτε δερματίνην, τὴν ὑπὸ τοῦ βιογράφου τοῦ Συμεὼν Θανααστορείτου ὀνομαζομένην «καμασίην μηλωτήν»². Τὸ ξύλινον τοῦτο κατασκευάσασμα, τὸ καλυπτόμενον μετὰ τένταν καὶ μετὰ ἀνοικτὴν τὴν μίαν πλευράν, ἀπετέλει μικρὸν οἰκίσκον, προσστατεύοντα κάπως τὸν στυλίτην³. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὰς βιογραφίας τῶν στυλιτῶν ἀναφέρονται καὶ ξύλινα ἢ σιδηρὰ κάγκελλα⁴, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ταῦτα εὐρίσκοντο πρὸ τῆς ἀνοικτῆς πλευρᾶς τοῦ οἰκίσκου, προσστατεύοντα τὸν στυλίτην ἀπὸ τῆς πτώσεως. Εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς πλακῆς ἦσαν ἐμπεπηγμένοι, ἕως ὅχι πάντοτε, σταυροί⁵. Ἡ ἀνάβασις τέλος πρὸς τὸν στυλίτην καὶ γενικῶς ἡ ἐπικοινωνία τῶν μαθητῶν τοῦ καὶ τῶν ἐπισκεπτῶν μετὰ αὐτὸν ἐγένετο διὰ κινητῆς ξυλίνης κλίμακος. Αὕτη ὅμως δὲν εὐρίσκειτο μονίμως ἐκεῖ, ἀλλ' ἐποποθετεῖτο ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ στυλίτου, κατόπιν ἐντολῆς του⁶.

Ἐρχόμεθα τώρα εἰς αὐτὸν τὸν στυλίτην. Τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν τῆς ζωῆς τῶν στυλιτῶν, τὸ ὁποῖον ἰδιαίτερος μᾶς ἐνδιαφέρει ἐνταῦθα, εἶναι ὅτι τὸ πλεῖστον τῆς ἐπὶ τοῦ κίονος παραμονῆς των, ἐκτεινομένης πολλὰκις εἰς ἀρκετὰς δεκάδας ἐτῶν, οὗτοι ἴσταντο ὄρθιοι καὶ μόνον εἰς περιπτώσιν ἀσθενείας κατεκλίνοντο. Τοῦτο ρητῶς καὶ ὁμοφώνως μαρτυροῦσιν οἱ βιογράφοι ὅλων τῶν γνωστῶν μεγάλων στυλιτῶν⁷. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ κατὰ

¹ Delehay e, "Ενθ' ἀν. CLVI κ.ξξ.

² Delehay e, "Ενθ' ἀν. CLVII κ.ξξ.

³ Delehay e, "Ενθ' ἀν. CLVIII κ.ξξ. Τοιοῦτος οἰκίσκος, κτιστὸς ὅμως, ἐσφίξετο μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου τοῦ συνδέοντος δύο κίονας τοῦ Ὀλυμπείου εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐκεῖ, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἶχε διαμείνει χριστιανὸς στυλίτης, τὸν ὁποῖον διεδέχθη Τοῦρκος χότζας. Βλ. Δ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, II, 293. Μία τῶν παλαιότερων καὶ τῶν μᾶλλον εὐκρινῶν ἀπεικονίσεων, τῶν εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον γνωστῶν, τοῦ οἰκίσκου τούτου εὐρίσκειται μετὰ τῶν σχεδίων τῶν ἐκτελεσθέντων κατ' ἐντολὴν τοῦ μαρκησίου de Noipitel, ὅτε ἐπεσκέφθη οὗτος, κατὰ τὸ 1674, τὰς Ἀθήνας, τὰ ὁποῖα ἀβασίμως θεωροῦνται ὡς ἔργα τοῦ J. Carrey. Βλ. H. O m o n t, Athènes au XVIIe siècle, Paris, 1898, πίν. XXII. Περὶ τοῦ οἰκίσκου βλ. καὶ Εὐρετήριον τῶν Μεσαιωνικῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος, Τεύχ. Γ', Α. Ὁρλάνδου, Μεσαιωνικὰ μνημεῖα τῆς πεδιάδος Ἀθηρῶν κ.λ.π. Ἀθήναι, 1933, σ. 150, ἀριθ. 7, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία, εἰς τὴν ὁποίαν δέον νὰ προστεθῇ καὶ τὸ ἔργον τοῦ O m o n t.

⁴ Delehay e, "Ενθ' ἀν. CLVIII καὶ 268,30.

⁵ Βλ. Α. Ξυγγόπουλον εἰς τὴν Ἐπετηρ. Ἐταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν, 18, 1948, 83.

⁶ Delehay e, "Ενθ' ἀν. CLIII κ.ξξ. Πρβ. καὶ τὰ συριακὰ ἀνάγλυφα καὶ τὰς Εὐλογίας παρὰ Lassus, "Ενθ' ἀν. πίν. XVIII, 3, XXI, XXII.

⁷ Delehay e, "Ενθ' ἀν. CLXVIII. Εἰς τὰς βιογραφίας τῶν στυλιτῶν ὑπάρχουν πλεῖστα χωρὶα ἀποδεικνύοντα τοῦτο. Ἀναφέρω, ὡς λίαν χαρακτηριστικόν, ἐν ἐκ τοῦ βίου τοῦ Δανιὴλ στυλίτου. Ὁ Γελάνιος, ἰδιοκτήτης τοῦ τόπου, εἰς τὸν ὁποῖον

τὸν ὀλιγώρορον ὕπνον τῶν ἴσαντο ὄρθιοι, στηριζόμενοι εἰς τὸ πρὸ τοῦ οἰκίσκου τῶν κάγκελλον¹. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἔνδυμα τῶν στυλιτῶν, οὐδεμίαν ἔχομεν σαφῆ μαρτυρίαν ἀπὸ τὰ κείμενα. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ περισσότεροι τοῦλάχιστον τῶν στυλιτῶν ἔφερον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ὅπως γενικῶς οἱ ἀσκηταὶ τῆς Ἀνατολῆς, τὸ κοκούλλιον, μάλλινον ἢ δερμάτινον, περὶ τοῦ ὁποίου ἔκαμον ἤδη μακρὸν λόγον εἰς τὴν προηγουμένην μελέτην μου².

Αὕτη ἦτο, εἰς ἀδράς γραμμάς, ἡ πραγματικὴ εἰκὼν τοῦ κίονος καὶ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ ἱσταμένου στυλίτου, ὅπως ἐξάγεται ἀπὸ τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα.

Ἐρχόμεθα τώρα εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς μορφῆς τοῦ στυλίτου, ὅπως ἀπεδόθη αὕτη ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησιαστικῆς τέχνης ἀπὸ τῶν προεικονομαχικῶν χρόνων μέχρι τῶν τελευταίων αἰώνων τῆς Τουρκοκρατίας.

Μὲ βάσιν τὰς πολυαριθμους ὑπαρχούσας παραστάσεις, δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν τὸν ἑξῆς γενικὸν τύπον :

Ὁ στῦλος δὲν διαφέρει διόλου ἀπὸ τοὺς συνήθεις κίονας τῶν οἰκοδομημάτων. Ἐχει χαμηλὴν βάσιν μὲ σπείρας καὶ φέρει ἄνω κιονόκρανον μὲ πλουσίαν γλυπτικὴν διακόσμησιν. Ὁ κορμὸς τοῦ κίονος, συνήθως κυλινδρικός, σπανιότερον τετράπλευρος, παρίσταται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ χρωματιστοῦ μαρμαροῦ μὲ φλέβας, κάποτε δὲ φέρει καὶ δακτυλίους, κατ' ἀπομίμησιν τῶν χαλκίνων, μὲ τοὺς ὁποίους ἐκοσμοῦντο οἱ κίονες τῶν μεγάλων καὶ πολυτελῶν ἐκκλησιῶν³. Εἰς παραστάσεις μεταγενεστέρων χρόνων ὁ στῦλος εἰκονίζεται

εἶχεν ἀνεγερθῆ, ἄνευ τῆς ἀδείας του, ὁ κίων, ἀναγκάσας τὸν στυλίτην νὰ κατέλθῃ ἐξ αὐτοῦ, μετενόησεν, ὅταν κατὰ τὴν ἀπόδοον εἶδε «πόδας ἐκείνους (τοῦ Δανιὴλ) ὡς ἑτέρους κίονας, οὗς αἱ παννύχιοι στάσεις καὶ πανημέριοι οἰδοῦντας καὶ ἠλωμένους καὶ τραυμάτων πλήρεις ὀδεύονον». Delehay e, "Ἐνθ' ἀν. 118 20-22.

¹ Delehay e, "Ἐνθ' ἀν. CLXX.

² Ἐπετηρ. Ἐταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν, 18, 1948, 84 κ. ἐξ. Κουκούλλιον φέρουν καὶ δύο μοναχοὶ παρὰ τὸν κίονα τοῦ στυλίτου ἐπὶ μιᾶς Εὐλογίας τοῦ Συμεὼν Θαυμαστοεπίτου. L a s s u s, "Ἐνθ' ἀν. πίν. XVIII. 2.

³ Ἐξαιρετικὸν ὄλος παράδειγμα εἶναι ὁ κίων τοῦ Συμεὼν εἰς τὸν κώδ. 14 τῆς ἀγιορειτικῆς Μονῆς Ἐσφιγμένου, ὅπου οὗτος φαίνεται ἀποτελούμενος ἐκ τεσσάρων μεταλλικῶν ἐλασμάτων συμπλεκόμενων κατὰ τὸ μέσον εἰς κόμβον. H. B r o c k h a u s, Die Kunst in den Athos-Klöstern, Leipzig, 1891, πίν. 26. Ὁ ζωγράφος ἀπομμεῖται κιονίσκους εὐρισκομένους εἰς τέμπλα, ἀνάγλυφα θωράκια κ.λ.π. Βλ. G. M i l l e t, Monuments byzantins de Mistra, Paris, 1910, πίν. 44, 2, 45, 3. Ἀρχεῖον Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος, 1, 1935, σ. 30, 31, 2, 1936, σ. 23, 35 κ. ἄ. G. S c l u m b e r g e r, Nicephore Phocas, 271. Τὰ γλυπτὰ ἐξ ἄλλου ταῦτα φαίνονται ἀντιγράφοντα πραγματικὰ μετάλλια ἀντικείμενα, μανουάλια κ.λ.π., τῶν ὁποίων ἰδέαν μᾶς δίδει τὸ ξύλινον μανουάλιον τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου: Γ. Σωτηρίου, Ὁδηγὸς τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, 2α ἔκδ. Ἀθῆναι, 1931, σ. 65, εἰκ. 30. Τοὺς πλεκτοὺς αὐτοὺς κίονας ἀπεικονίζουσι συνήθως οἱ βυζαντινοὶ ζωγράφοι εἰς τοὺς κανόνας ἀντιστοιχίας τῶν Εὐαγγελίων. Βλ. προχείρως J. E b e r s o l t, La miniature byzantine, Paris, 1926, πίν. XVII. 2.

ἐνίοτε κτιστός, με ὀρθογωνίους λιθίνους δόμους (εἰκ. 2). Τέλος, ὄχι σπανίως, οἱ κίονες ἔχουν εἰς τὸ κάτω μέρος θύραν εἰσόδου, ἐνίοτε δὲ καὶ παράθυρα κατὰ τὸ ὕψος, ὡς νὰ ὑπῆρχεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν κλιμαξὶ ὀδηγοῦσα εἰς τὴν κορυφὴν των¹. Ὁ κίων τοῦ ὁποίου τὸ ὕψος δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν μόνον ὅταν παρ' αὐτὸν εἰκονίζονται πρόσωπα, εἶναι συνήθως χαμηλός, ὀλίγον ὑπερέχων τοῦ ἀναστήματος ἀνθρώπου. Ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου τέλος παρίσταται, ὄχι ὅμως πάντοτε, τὸ περίφραγμα, εἴτε ἀποτελούμενον ἀπὸ κάγκελλα εἴτε συμπαγές, ξύλινον ἢ κτιστόν, ὅποτε φέρει συνήθως ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας του διακόσμησιν.

Ἄν συγκρίνη τις τὴν εἰκόνα ταύτην τοῦ κίονος πρὸς τὴν πραγματικὴν, τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω ἐσκιαγραφήσαμεν με βάσιν τὰ κείμενα, θὰ πεισθῇ ὅτι μεταξὺ τῶν ἐπὶ τῶν μνημείων παραστάσεων καὶ τῆς πραγματικότητος ἔλαχιστη σχέσις ὑπάρχει. Οἱ κίονες εἰς τὰς εἰκόνας εἶναι σχεδὸν φανταστικοί, ἀντιγράφοντες ὄχι τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα. Ἐκ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων, ἰδιαιτέρως δέ, ὅπως θὰ ἴδωμεν, ἀπὸ τοὺς ὑψηλοὺς στήλους, τοὺς φέροντας προτομάς αὐτοκρατόρων κ.λ.π. ἐλήφθη τὸ πρότυπον τοῦ κορμοῦ ἐκ χρωματιστοῦ μαρμάρου, τῆς βάσεως με τὰς σπείρας καὶ τοῦ κιονοκράνου με τὴν πλουσίαν γλυπτικὴν διακόσμησιν. Ἐπίσης ἐκ τῶν μεγάλων θριαμβευτικῶν στηλῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκόσμουσαν τὰς πλατείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἄλλων μεγάλων πόλεων, ἀντεγράφησαν ἀναμφιβόλως αἱ θύραι εἰσόδου καὶ τὰ στενὰ καθ' ὕψος παράθυρα, τὰ φωτίζοντα ἐκεῖ τὴν μέχρι τῆς κορυφῆς ὀδηγοῦσαν ἑλικοειδῆ κλίμακα², τὰ ὁποῖα εἶδομεν ὅτι πολλάκις εἰκονίζονται εἰς τοὺς κίονας τῶν στυλιτῶν, ὅπου βεβαίως τοιαύτη ἐσωτερικὴ κλιμαξὶ δὲν ὑπῆρχεν. Ὅλος αὐτὸς ὁ πλοῦτος τῶν χρωματιστῶν μαρμάρων καὶ τῶν ἀναγλύφων κιονοκράνων εἶναι βεβαίως ξένος πρὸς τὸν ἀπλοῦν καὶ λιτὸν κίονα τῶν στυλιτῶν. Ἡ τέχνη σπανιώτατα, ὡς εἶδομεν, εἰκόνισε τὸν ἀπλοῦν ἄβακα, τὸν ἐπέχοντα θέσιν κιονοκράνου εἰς τοὺς κίονας τῶν στυλιτῶν, οὐδέποτε δέ, καθ' ὅσον γνωρίζω, παρέστησε τὸν οἰκίσκον, τὸν προφυλάσσοντα τὸν ἀσκητήν.

Οἱ ζωγράφοι καὶ οἱ γλύπται συστηματικῶς, θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπη, ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Πόσον δὲ ὀλίγην σημασίαν ἀπέδιδον εἰς τὴν πιστὴν ἀπεικόνισιν τῶν πραγμάτων δεικνύει τὸ γεγονός ὅτι ὁ ζωγράφος, ὁ ἐκτελέσας κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα τὴν μικρογραφίαν τοῦ Συμεῶν

¹ Π.χ. Παντάνασσα Μυστρά: Millet, Mistra, πίν. 150.3. Βλ. καὶ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Delehaye, Ἔνθ' ἀν. CLIII, σμ. 8.

² Βλ. π.χ. τὴν εἰσοδὸν εἰς τὴν βάσιν τοῦ κίονος τοῦ Θεοδοσίου κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Trinity College ἐν Cambridge παρὰ A. Grabar, L'empereur dans l'art byzantin, Paris, 1936, πίν. XV. Ἐπίσης τὰ στενὰ παράθυρα τοῦ ἰδίου κίονος, κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Melchior Lorich, παρὰ Th. Reinach ἐν Revue des Etudes Grecques, 9, 1896, σ. 79, εἰκ. 5.

εις τὸν κώδ. 2 τῆς ἀγιορειτικῆς Μονῆς Ἁγ. Παντελεήμονος, παρέστησε τὴν κλίμακα, διὰ τῆς ὁποίας οἱ μαθηταὶ καὶ οἱ ἐπισκέπται ἐπεκονιώνουν μὲ τὸν στυλίτην, ὄχι ξυλίνην κινητὴν, ὅπως ἦτο εἰς τὴν πραγματικότητα καὶ ὅπως τὴν βλέπομεν εἰς ἄλλας παραστάσεις, ἀλλὰ κτιστὴν, μὲ ἐπένδυσιν ἐκ χρωματιστῶν μαρμάρων¹.



Εἰκ. 1. Ὁ Ἁγ. Ἀλύπιος.
Ἐκ μικρογραφίας τοῦ Μηρολόγιου
τοῦ Βατικανοῦ.

Ἄλλ' ἐκεῖ, ὅπου οἱ βυζαντινοὶ τεχνῖται ἀπεμακρύνθησαν σχεδὸν καθ' ὅλοκληρίαν ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, εἶναι ἡ εἰκὼν αὐτοῦ τοῦ στυλίτου ἐπὶ τοῦ κιονός του. Ὁ στυλίτης, ἀπὸ τῶν παλαιότερων ἀκόμη παραστάσεών του, εἰκονίζεται ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου κατὰ κανόνα ἐν προτομῇ κατενώπιον, σπανιώτατα δὲ ἐστραμμένους πρὸς τὰ πλάγια, ἀλλὰ πάντοτε ἐν προτομῇ. Εἰς ὅλας ὁμως τὰς παραστάσεις αὐτὰς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐννοήσῃ τις ποῦ εὑρίσκεται τὸ κάτω σῶμα τοῦ στυλίτου. Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀκόμη δυσκολώτερον εἰς τὰς παλαιότερας παραστάσεις, ἰδίως ἐπὶ τῶν Ἐυλογιῶν, ὅπου πολὺ συχνὰ παραλείπεται καὶ αὐτὸ τὸ περίφραγμα, ἡ δὲ προ-

τομὴ τοῦ στυλίτου εἰκονίζεται ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου ἢ τοῦ ἄβακος².

Τὴν περίεργον αὐτὴν παράστασιν φαίνεται ὅτι ἐπεχείρησαν ἐνίοτε οἱ ζωγράφοι τῶν μετὰ τὴν Εἰκονομαχίαν χρόνων νὰ τὴν ἐρμηνεύσουν κατὰ τινα τρόπον. Οὕτως ὁ Νέστωρ, ὁ ἐκτελέσας τὴν μικρογραφίαν τοῦ Ἁγ. Ἀλυπίου εἰς τὸ Μηρολόγιον τοῦ Βασιλείου Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου, τὸ ὁποῖον ἀπόκειται εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ, παρέστησε τὸν στυλίτην κατὰ τρόπον δίδοντα τὴν ἐντύπωσιν ὅτι οὗτος κᾶθηται ἕως ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου μὲ τοὺς πόδας διεσταυρωμένους κατὰ τὸν ἀνατολικὸν τρόπον³ (εἰκ. 1). Οἱ ζωγράφοι τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνων ἐπεχείρησαν ὁμοίως καὶ αὐτοὶ νὰ δώσουν κᾶ-

¹ Δελτίον Ρωσικοῦ Ἰνστιτούτου Κωνσταντινουπόλεως, 7, 1901, πίν. 36 καὶ σ. 185.

² Βλ. Ἐλετηρ. Ἐταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν, Ἐνθ' ἄν. σ. 79, εἰκ. 1 καὶ Grabar, Martyrium, Δεύκωμα, πίν. LXIII. 1, ὡς καὶ τὸ συριακὸν ἀνάγλυφον παρὰ Lassus, Ἐνθ' ἄν. πίν. XXI.

³ Il Menologio di Basilio II (Cod. Vatic., gr. 1613), Torino, 1907 (Codices e Vaticanis selecti... vol. VIII) πίν. 208.

ποιαν ἐρμηνείαν εις την παράστασιν. Οὕτως ὁ ζωγράφος ὁ ἐκτελέσας κατὰ τὸ 1548 τὰς τοιχογραφίας τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς Βαρλαάμ τῶν Μετεώρων εις τὴν εἰκόνα τοῦ Συμεῶν, θέλων νὰ παραστήσῃ, διὰ λόγους σχετικούς μὲ τὸν βίον τοῦ στυλίτου, τὸν πλήρη σκολήκων πόδα του, ἐξωγράφησε τούτον ἐξερχόμενον ἀπὸ ὀπὴν τοῦ κτιστοῦ περιφράγματος, τοῦ περιβάλλοντος τὸ ἄνω μέρος τοῦ κιονοκράνου¹ (εἰκ. 2). Ὁ τρόπος ὅμως, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ πούς τοῦ Συμεῶν ἐξερχεται ἀπὸ τὴν ὀπὴν τοῦ περιφράγματος, προϋποθέτει τὸν στυλίτην καθήμενον κατὰ τὸν ἀνατολικὸν τρόπον. Εἰς μεταγενεστέρους ἀκόμη χρόνους ἐδόθη ἄλλη ἐρμηνεία εις τὴν παράστασιν. Εἰς μίαν εἰκόνα τῆς Πινακοθήκης τοῦ Βατικανοῦ, ἀνήκουσαν εις τὰς ἀρχὰς ἴσως τοῦ 18ου αἰῶνος, ὁ στυλίτης φαίνεται καθήμενος πιθανώτατα ἐπὶ σκαμνίου² (εἰκ. 3).

Αἱ διαφοροὶ αὐταὶ ἀπόπειραι ἐρμηνείας τῆς παραστάσεως τοῦ στυλίτου δεικνύουν ὅτι αὕτη εἶχε καταστῆ, φαίνεται, ἀκατανόητος καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ζωγράφους τῶν κυρίως βυζαντινῶν χρόνων, πολὺ δὲ περισσότερον εἰς τοὺς ἀγιογράφους τῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν περιόδου.

Πῶς ὅμως ἐδημιουργήθη ἡ παράδοξις αὕτη παράστασις τοῦ στυλίτου ἐν προτομῇ ἐπὶ τοῦ κίονος; Ὁ Wulff ἐπεχείρησε νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν παράστασιν λαμβάνων ὡς βῆσιν τὴν πραγματικότητα. Παρεδέχθη δηλαδὴ ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ στυλίτου προϋποθέτει τὸν θεατὴν εὐρισκόμενον χαμηλὰ καὶ ἐγγύτατα τοῦ κίονος, ὁπότε, διὰ λόγους προοπτικούς, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἴδῃ τις



Εἰκ. 2. Ὁ Ἅ. Συμεῶν. Τοιχογραφία (1548) Μον. Βαρλαάμ Μετεώρων.

¹ Τὸ σχετικὸν ἐπεισόδιον ἐκ τοῦ βίου τοῦ Συμεῶν εἶναι τὸ ἀκόλουθον. Εἰς σκολῆξ ἀπὸ τὸν πλήρη ἐλκῶν πόδα τοῦ στυλίτου «καὶ γὰρ ἡ διηγεκεὶ ἐκείνη στάσει καὶ ἀνευδύω, τοῦ ποδὸς ἔλκει βρόνοντος, διατριβῆ σκολήκων τὸ σκέλος γενένητο», ἔπεσε πρὸ τοῦ κάτωθεν ἱσταμένου Σαρακηνοῦ φυλάρχου, μεταβληθεὶς εἰς πολὺτιμον λίθον. Migne, PG, 114, 357. Καὶ ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιον αὐτὸ ἔχομεν μίαν εἰσέτι ἐνδειξιν ὅτι οἱ στυλίται ἴσταντο διαρκῶς ὄρθιοι. Εἰς μίαν εἰκόνα τῆς Κύπρου μὲ χρονολογίαν 1730 καὶ οἱ δύο πόδες τοῦ Συμεῶν ἐξερχονται ἀπὸ ὅπας εὐρισκομένης εἰς τὸ κιονοκράνον καὶ ὄχι εἰς τὸ περίφραγμα. Εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ εἰληταρίου τοῦ στυλίτου ἐπιγραφὴν γίνεται λόγος περὶ τῶν σκολήκων. D. Talbot Rice, *The Icons of Cyprus*, London, 1937, πίν. XLIII. 125 καὶ σ. 260, ἀριθ. 125.

² A. Muñoz, *I quadri bizantini della Pinacoteca Vaticana*, Roma, 1928, πίν. X. 3.

παρά μόνον τὸ ἄνω σῶμα τοῦ στυλίτου¹. Ἡ ἐρμηνεία ὁμως αὐτῆ τοῦ Wulff δὲν φαίνεται πιθανή, διὰ πολλοὺς λόγους. Κατ' ἀρχὴν εἶναι ἀκατανόητος διὰ τὴν βυζαντινὴν ζωγραφικὴν ἢ τὸσον πιστὴ καὶ ἐπιστημονικὴ, θὰ ἠδύνατό τις



Εἰκ. 3. Ὁ Ἅγ. Συμεών.
Ἐξ εἰκόνης τῆς Πανακοθήκης
τοῦ Βατικανοῦ.

νὰ εἶπῃ, ἐφαρμογὴ τῆς φυσικῆς προοπτικῆς καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων της. Ἡ ἀπεικόνισις ἐξ ἄλλου τοῦ περιφράγματος γύρω τοῦ στυλίτου, τὴν ὁποίαν ὁ Wulff φέρει εἰς ἐνίσχυσιν τῆς γνώμης του, ἀποδεικνύει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον. Ὅπου τὸ περίφραγμα αὐτὸ παρίσταται μὲ κάγκελλα, διὰ μέσου αὐτῶν διακρίνεται τὸ σῶμα τοῦ στυλίτου, τὸ ὁποῖον φθάνει μόνον μέχρι τοῦ κάτω μέρους τοῦ στήθους². Εἰς τὴν πραγματικότητά ὁμως, καὶ μὲ ὄλην τὴν προοπτικὴν βράχυνσι, τὸ κιονόκρανον δὲν θὰ ἦτο ἀρεκτὸν νὰ κρύψῃ τὸ ὑπόλοιπον σῶμα τοῦ στυλίτου, ἀπὸ τοῦ στήθους καὶ κάτω. Ἄλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ βάσις τῆς ἐρμηνείας τοῦ Wulff, ὅτι δηλαδὴ ὁ καλλιτέχνης προϋποθέτει τὸν θεατὴν εὐρισκόμενον ἐγγύτατα τοῦ στύλου καὶ χαμηλότερον αὐτοῦ, ἀπο-

δεικνύεται ἐκ τῶν μνημείων ὄχι ἀσφαλῆς. Ἡ μικρογραφία τοῦ Ἅγ. Ἄλυπίου εἰς τὸ Μηνολόγιον τοῦ Βατικανοῦ, ἢ ἀνωτέρω παρατεθεῖσα (εἰκ. 1), καθὼς καὶ ἄλλαι ἀκόμη εἰκόνες στυλιτῶν³, ἔχουν σχεδιασμένον τὸ κιονόκρανον καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ περίφραγμα κατὰ τρόπον ὁ ὁποῖος προϋποθέτει τὸν θεατὴν εὐρισκόμενον εἰς θέσιν ὑψηλοτέραν τοῦ κίονος καὶ, φυσικά, καὶ τοῦ στυλίτου. Ἄν ἡ γνώμη τοῦ Wulff ἦτο ὀρθή, θὰ ἔπρεπεν εἰς τὰς εἰκόνας αὐτὰς νὰ φαίνεται ὁλόκληρον τὸ σῶμα τοῦ στυλίτου καὶ ὄχι μόνον τὸ ἄνω μέρος. Λόγοι ὅθεν φυσικῆς προοπτικῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρμηνεύσουν τὴν παράδοξον αὐτὴν ἀπεικόνισιν τῶν στυλιτῶν.

Ὁ Lassus ἀπεπειράθη μίαν ἄλλην ἐρμηνείαν τῆς παραστάσεως. «Ἐπὶ

¹ Ο. Wulff ἐν Th. Wiegand, Millet, III. 1: Der Latmos, Berlin, 1913, σ. 205, σημ. 2.

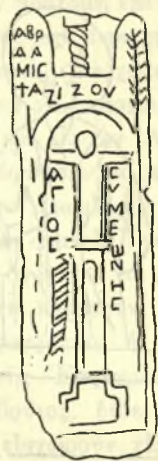
² Βλ. π.χ. II Menologio, πίν. 2. Ἐπίσης τὰ ψηφιδωτὰ τῆς Νέας Μονῆς Χίου εἰς τὸ φωτογρ. λεύκωμα Γ. Τσίμα-Π. Παπαχατζηδάκη, Ψηφιδωτὰ τῆς Νέας Μονῆς Χίου, Ἀθῆναι, πίν. 41-46. Προχείρως καὶ ἐν A. Orlando, Monuments byzantins de Chios, II, Planches, Athènes, 1930, πίν. 26,1.

³ Π.χ. ἡ τοιχογραφία τοῦ Συμεών Θαυμαστορείτου εἰς τὸ Πρωτάτον Ἅγ. Ὅρους: Ν. Κοιττώφ, Μνημεῖα τῆς χριστιανικῆς τέχνης τοῦ Ἄθω (ρωσ.), Πετρούπολις, 1902, σ. 67, εἰκ. 28.

τοῦ κίονος, λέγει οὗτος, ὁ ἅγιος προστατεύεται ἀπὸ ἐν περιφραγμα. Τοῦτο ἀποκρύπτει τὸ κάτω σῶμα μέχρι τοῦ μέσου τοῦ στήθους. Κατ' ἀρχάς παρήστησαν τὸν στυλίτην, ὅπως τὸν ἔβλεπον, δηλαδή μίαν προτομήν, εὐρισκομένην ὑπεράνω τοῦ περιφράγματος. Μία δυσαναλογία, εὐεξήγητος ἄλλωστε, ἤγαγεν εἰς τὴν μεγέθυνσιν τῆς προτομῆς εἰς βάρος τοῦ περιφράγματος καὶ τοῦ κίονος. Αὐτὸς ἦτο ὁ μόνος τρόπος νὰ καταστήσουν εὐδιάκριτον τὴν προτομήν ἐπὶ τῶν μικρῶν ἀντικειμένων¹. Διὰ τῆς ἀπλοποιήσεως μάλιστα ἔφθασαν μέχρι καταργήσεως τοῦ περιφράγματος. Οὕτως ὁ ἅγιος ἐνεφανίσθη ὡς ἀπλή προτομή ἐπὶ κίονος»². Κατ' ἀρχὴν λοιπὸν καὶ ὁ Lassus παραδέχεται τὴν γένεσιν τῆς παραστάσεως ἐκ λόγων προοπτικῶν, ὅπως πρὸ αὐτοῦ καὶ ὁ Wulff. Ἐπὶ αὐτῆς ἡ βῆσις, ἡ προοπτικὴ δηλαδή βράχυνσις, δὲν εὐσταθεῖ. Τὰ διαδοχικὰ ὅμως στάδια σχηματοποιήσεως καὶ ἀφαιρέσεως, τὰ ὁποῖα σημειώνει ὁ Lassus, ἔχουν ἀρκετὴν σημασίαν.

Λόγοι λοιπὸν προοπτικοὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξηγήσουν τὴν περίεργον παράστασιν τοῦ στυλίτου.

Τὴν ἐρμηνείαν τῆς εἰκόνης δέον, νομίζω, ν' ἀναζητήσωμεν ἀλλαχοῦ. Εἰς τὴν συστηματικὴν δηλαδή ἀπομάκρυνσιν τῆς βυζαντινῆς τέχνης ἀπὸ τὴν ρεαλιστικὴν παράστασιν, ἀπομάκρυνσιν ὑπαγορευομένην ἐκ λόγων σχηματοποιήσεως καὶ ρυθμοῦ. Εἶναι δηλαδή ἄξιον προσοχῆς ὅτι ἡ βυζαντινὴ τέχνη ἀπέφυγε, σχεδὸν συστηματικῶς, νὰ εἰκονίσῃ τὸν στυλίτην ὄρθιον ἐπὶ τοῦ κίονος, ἀν καὶ εἰς τὴν πραγματικότητα, ὅπως εἶδομεν, οὗτος ἦτο πάντοτε ὄρθιος. Διὰ τὴν ἀπέφυγον οἱ βυζαντινοὶ τεχνῖται τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ στυλίτου ὄρθιον μᾶς διδάσκουν αἱ ἐλάχισται τοιαῦται παραστάσεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ ἀρχαιοτέρα εἶναι, ἀν δὲν ἀπατώμα, ἡ εἰκὼν τοῦ Συμεῶν ἐπὶ ἐνὸς μικροῦ συριακοῦ ἀναγλύφου ἀποκειμένου εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου³ (εἰκ. 4). Ἐκεῖ ὁ στυλίτης εἰκονίζεται ὄρθιος ἐπὶ τοῦ κίονος, φέρων μακρὸν κολόβιον καὶ ἐκτείνων τὰς χεῖρας εἰς σχῆμα δεήσεως. Περιφραγμὰ ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχη. Ἐκ τῆς κυρίως βυζαν-



Εἰκ. 4. Ὁ Ἅγ. Συμεῶν.

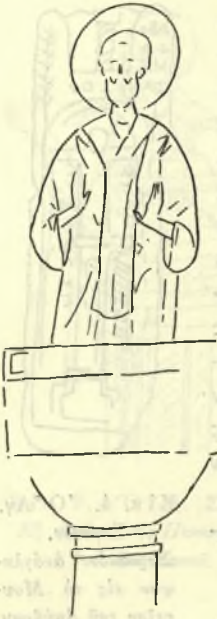
Συριακὸν ἀνάγλυφον εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου.

¹ Ἐννοεῖ ὁ σ. τὰς εὐλογίας καὶ ἄλλα μικρῶν διαστάσεων ἀντικείμενα, ὅπου παρίστανται στυλίται.

² Lassus, Ἐνθ' ἀν. 80.

³ Grabar, Martyrium, II, σ. 360, εἰκ. 139. Βλ. καὶ σ. 51, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

τινῆς ἐποχῆς οὐδὲν τοιοῦτον παράδειγμα εἶναι, εἰς ἔμὲ τοῦλάχιστον, γνωστόν. Οἱ Κρητες ὅμως ἀγιογράφοι τοῦ 16ου αἰῶνος παρέστησαν τοιαύτας μορφὰς ὀρθίων στυλιτῶν, ὅπως ὁ ἐκτελέσας κατὰ τὸ 1568 τὰς τοιχογραφίας τοῦ καθολικοῦ εἰς τὴν ἀγιορειτικὴν Μονὴν Δοχειαρίου¹. Ἐκεῖ τὸ σχετικῶς ὑψηλὸν ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου περίφραγμα καλύπτει τὸ κάτω σῶμα τοῦ στυλίτου μέχρι περίπου τῆς ὀσφύος. Ἀργότερα, μία ἡμισοβεσμένη παράστασις στυλίτου μεταξὺ τῶν ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος τοιχογραφιῶν τῆς Μονῆς Ἀστερίου, ἐπὶ τοῦ Ὑμητοῦ, εἰκονίζει τὸ περίφραγμα καλύπτον τούτους πόδας μόνον τοῦ ἁγίου μέχρι τοῦ κάτω περίπου μέρους τῶν μηρῶν (εἰκ. 5). Αἱ παραστάσεις αὐταὶ τῶν ὀρθίων στυλιτῶν ἀποδεικνύουν τὰς ἐρμηνεύειας καὶ τοῦ Wulff καὶ τοῦ Lassus περὶ προοπτικῆς βραχύνσεως ὄχι εὐσταθοῦσας, διότι εἰς αὐτάς, ἂν καὶ ὁ θεατῆς ὑποτίθεται εἰς ἐπίπεδον χαμηλότερον, ἐν τούτοις τὸ σῶμα τοῦ στυλίτου εἰκονίζεται σχεδὸν ὀλοκλήρον.



Εἰκ. 5. Στυλίτης.
Τοιχογραφία Μ. Ἀστερίου ἐπὶ τοῦ Ὑμητοῦ.

Ἄλλ' αἱ παραστάσεις αὐταί, ἰδίως τὸ συριακὸν ἀνάγλυφον τοῦ Λούβρου καὶ ἡ τοιχογραφία τῆς Μονῆς Ἀστερίου, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ἐννοήσωμεν διατί οἱ βυζαντινοὶ τεχνῖται ἀπέφυγον ἐπιμελῶς τὴν παράστασιν τοῦ στυλίτου ὀρθίου ἐπὶ τοῦ κίονος, ὅπως δηλαδὴ ἦτο εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἡ παράστασις ὀλοκλήρου τοῦ σώματος τοῦ στυλίτου ὀρθίου δίδει περισσότερον τὴν εἰκόνα ἀγάλματος ἐπὶ κίονος, χωρὶς νὰ παρέχη τὴν ἰσχυρὰν καὶ ἐπιβλητικὴν ἐντύπωσιν, τὴν προκαλουμένην ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου προτομῆς, ὡς τὴν διεμόρφωσεν ἡ βυζαντινὴ τέχνη. Τὴν εἰκόνα αὐτὴν τοῦ ἀγάλματος θέλων, ἴσως, ν' ἀποφύγη ὁ ζωγράφος τῆς Μονῆς Δοχειαρίου παρέστησε τὸ περὶ τὸ κιονόκρανον περίφραγμα ὑψηλότερον τοῦ συνήθους.

Περὶσσότερον λοιπὸν λόγοι αἰσθητικῆς ἐντυπώσεως ἀπέτρεψαν, φαίνεται, τοὺς βυζαντινοὺς τεχνίτας ἀπὸ τὴν παράστασιν τοῦ στυλίτου ὀλοσώμου ἐπὶ τοῦ κίονος. Ἐκτὸς ὅμως τούτου, ὑπάρχει, ἴσως, καὶ ἄλλη ἀκόμη αἰτία. Ἡ ὁμοιότης δηλαδὴ, τὴν ὁποίαν παρουσιάζουν οἱ ὀρθιοὶ ἐπὶ τοῦ κίονος στυλιταὶ πρὸς τὰ ἀγάλματα. Ὅπως εἶναι γνωστόν, εἰς τὴν θρησκευτικὴν τέχνην τῶν Βυζαντινῶν τὰ ἐπὶ κίωνων ἀγάλματα εἰκονίζουσαν πάντοτε τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνικῶν².

¹ G. Millet, *Monuments de l'Athos, I, Les peintures*, Paris, 1927, πίν. 227.

² Βλ. π.χ. Ch. Diehl, *Manuel d'art byzantin*, 2a ἔκδ. Paris, 1925-1926,

Οί βυζαντινοί λοιπόν τεχνῖται οὔτε ἀπὸ λόγους προοπτικῆς καὶ φυσικῆς ἀποδόσεως τῆς πραγματικότητος οὔτε ἀπὸ ἄγνοιαν τῶν πραγμάτων κατέληξαν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς παραδόξου εἰκόνοσ τοῦ στυλίτου ἐν προτομῇ ἐπὶ τοῦ κίονοσ. Ἐπὶ τοῦ 5ου αἰῶνοσ, ὁπότε ἐμφανίζεται ὁ πρῶτοσ καὶ περιφημότεροσ τῶν στυλιτῶν, ὁ Συμεῶν, μέχρι τοῦ 19ου ἀκόμη, ἀσκηταί, διερχόμενοι τὴν σκληρὰν ζωὴν τῶν ἐπὶ τῆσ κορυφῆσ κίονοσ δὲν ἔπαυσαν νὰ ὑπάρχουν¹. Οἱ βυζαντινοί τεχνῖται, ἂν καὶ καθημερινῶσ τοὺσ ἔβλεπον καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν, οὐδέποτε ἐσκέφθησαν νὰ τοὺσ παραστήσουν ὅπωσ ἦσαν εἰς τὴν πραγματικότητα, καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ εἰσ τὰσ εἰκόνας τῶν παρέχουν οὔτοι τὴν ἐντύπωσιν ἀγαλμάτων. Καὶ ὅταν δὲ ἐνίστε, διηγουμένοι δι' εἰκόνων τὸν βίον τῶν, εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ τοὺσ παραστήσουν ὀρθίους, προσεπάθησαν παντοιοτρόπωσ νὰ κολάσουν τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἐπὶ στύλου ἀγάλματοσ. Παράδειγμα αἱ μικρογραφαὶ ἐκ τοῦ βίου τοῦ Συμεῶν εἰς τὸν κῶδ. 14 τῆσ ἀγιορειτικῆσ Μονῆσ Ἐσφιγμένου, ἀνήκοντα εἰς τὸν 11ον αἰῶνα. Ἐκεῖ ὁ Συμεῶν, ἂν καὶ ὀρθιοσ, δίδει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι οἱ πόδεσ του, ἀπὸ τῶν γονάτων περίπου, εἰσχωροῦν εἰς τὸ κιονόκρανον².

Ἐν ἀκόμη ζήτημα εἶναι ἀνάγκη νὰ μᾶσ ἀπασχολήσῃ: Πόθεν ἔλαβον οἱ βυζαντινοί τεχνῖται τὴν πρώτην ἰδέαν τῆσ ἀπεικονίσεωσ τῶν στυλιτῶν ἐν προτομῇ ἐπὶ τοῦ κίονοσ; Μετὰ τοῦ Demus³ πιστεύω καὶ ἐγὼ ὅτι πρὸσ τὸν τρόπον αὐτὸν τῆσ παραστάσεωσ τῶν στυλιτῶν δὲν εἶναι ξένα αἱ ἐπὶ ὑψηλῶν κίωνων προτομαὶ αὐτοκρατόρων κ.λ.π. Ὁ Μαλάασ (Bonn, σ. 279) διηγεῖται ὅτι εἰς τὴν στέγην τοῦ μεγάλου ναοῦ, τὸν ὅποιον ἔκτισεν εἰς τὴν Κύζικον ὁ Ἀδριανός, ἔστησε καὶ τὴν ἰδίαν προτομὴν ἐπὶ κίονοσ «...στήσασ ἐαυτῶ στήλην μαρμαρίνην στηθαίου μεγάλου πάνυ...», σφριζομένην ἀκόμη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ διηγουμένου τοῦτο χρονογράφου. Ὁ ἴδιοσ ἐπίσης διηγεῖται ὅτι μετὰ τὸν ἐπὶ Γαίτου Καλιγούλα μεγάλον σεισμόν, τὸν καταστρέψαντα τὴν Ἀντιόχειαν, ὁ φιλόσοφοσ καὶ μάγοσ (τελεστήσ) Δεββόριοσ, διὰ νὰ προστατεύσῃ τὴν πόλιν ἀπὸ ὁμοίαν μελλοντικὴν καταστροφὴν, ἔστησε εἰς μίαν τῶν πλατειῶν τῆσ πορφυροῦν κίονα καὶ ἐπ' αὐτοῦ προτομὴν, «στηθάριον μαρμαρίνον», χαράξασ ἐπὶ τοῦ στήθουσ τῆσ τὴν ἐπιγραφὴν: «Ἀσειστα, ἄπτωτα»

II, σ. 630, εἰκ. 304,305 (Κῶδ. 6 Μ. Ἁγ. Παντελεήμονοσ Ἄθω) [H. Oumont], *Evangeliles avec miniatures byzantines du XIe siècle*, Paris, [1908], II, πίν. 119α (Κῶδ. 74 Ἐθν. Βιβλιοθ. Παρισίων), *Δελτίον Ρωσ. Ἰνστιτ. Κωνσταντινουπόλεωσ*, 12, 1907, Λεύκομα, πίν. XXXI, 195, 196 (Ὁκτάτευχοσ Σεραγίου).

¹ Delehay e, Ἐνθ' ἄν. CXX - CXXXV.

² Brockhaus, Ἐνθ' ἄν. πίν. 26.

³ O. Demus, *Byzantine Mosaic Decoration*, London, 1947, 29.

(Μαλάλας, Βονν, σ. 265)¹. Ἐκ τῶν προχείρως συλλεγέντων δύο αὐτῶν παραδειγμάτων γίνεται σαφές ὅτι τοιοῦτοι στυλοὶ, φέροντες προτομὰς αὐτοκρατόρων ἢ ἄλλας μορφάς, δὲν ἦσαν ἀσυνήθεις εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ὅτι συνεπῶς δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔδωκαν οὗτοι εἰς τοὺς βυζαντινοὺς τεχνίτας τὴν πρῶτην ἰδέαν τῆς παραστάσεως τῶν στυλιτῶν ἐν προτομῇ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ κίονος. Πρὸς ἓν τοιοῦτον συμπέρασμα ὁδηγεῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι οἱ κίονες τῶν στυλιτῶν εἰκονίζονται σχεδὸν πάντοτε, ὡς εἶδομεν, ἐκ χρωματιστοῦ μαρμάρου καὶ φέρουσι κιονόκρανα μὲ πλουσίαν γλυπτικὴν διακόσμησιν, ὡς καὶ βάσιν μὲ γλυφάς. Τοιοῦτοι δὲ πράγματι ἦσαν οἱ ὑψηλοὶ κίονες μὲ τὰς προτομὰς αὐτοκρατόρων ἢ ἄλλων προσώπων, ὅπως μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ συμπεράνωμεν ὅχι μόνον αἱ ἀνωτέρω παρατεθεῖσαι πληροφορίαι τοῦ Μαλάλα, ἰδίως ἢ περὶ τοῦ πορφυροῦ κίονος τῆς Ἀντιοχείας, ἀλλὰ καὶ οἱ σωζόμενοι στυλοὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, οἱ φέροντες ἄλλοτε ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἀγάλματα αὐτοκρατόρων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ὡς εἶδομεν, ἀντεγράφησαν ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς τεχνίτας αἱ θύραι καὶ τὰ μικρὰ καθ' ὕψος παράθυρα, τὰ εἰκονιζόμενα εἰς τοὺς κίονας τῶν στυλιτῶν.

Ὅτι δὲ τοιοῦτοι στυλοὶ μὲ προτομὰς αὐτοκρατόρων ἀνηγείροντο καὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς ἀκόμη χρόνους δεικνύει ἡ προτομὴ τοῦ Βασιλείου Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου, εἰκονιζομένη ἐπὶ ὑψηλοῦ κατακόσμου κίονος μετὰ βάσεως εἰς μίαν μικρογραφίαν τοῦ κώδικος τοῦ Ζωναρᾶ εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Estense τῆς Μοδένης, ὁ ὁποῖος ἀνήκει εἰς τὸν 14ον ἢ 15ον αἰῶνα². Τὴν παράστασιν αὐτὴν εὐστοχώτατα ὁ Σπ. Λάμπρος ἐσχέτισε πρὸς τὰς «στῆλας», ὄνομα, μὲ τὸ ὁποῖον οἱ Βυζαντινοὶ ἀπεκάλουν τὰ ἀγάλματα τῶν αὐτοκρατόρων³. Ἡ εἰκὼν αὐτῆ τοῦ Βουλγαροκτόνου εἰς τὸν κώδικα τῆς Μοδένης κατ' οὐδὲν διαφέρει ἀπὸ τὰς παραστάσεις τῶν στυλιτῶν, καὶ μάλιστα ἀπὸ μερικὰς τῶν παλαιωτέρων, ὅπου τὸ περὶ τὸν στυλίτην περίφραγμα ἔχει παραλειφθῆ⁴.

Ἄν καὶ ἡ ἰδέα τῆς παραστάσεως τοῦ στυλίτου ἐν προτομῇ ἐπὶ τοῦ κίονος δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ξένη πρὸς τοὺς στύλους μὲ τὰς προτομὰς αὐτοκρατόρων καὶ ἄλλων προσώπων, ἐν τούτοις ἡ ἐπεξεργασία τῆς ἀρχικῆς αὐτῆς ἰδέας, ἡ ἐφαρμογὴ τῆς εἰς τὰς εἰκόνας τῶν στυλιτῶν καὶ τέλος ἡ ἰσχυρὰ σχηματοποιήσις τῆς εἰκόνας αὐτῆς ἀνήκουν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τοὺς βυζαντινοὺς τεχνίτας.

¹ Τοῦ δευτέρου τούτου περιστατικοῦ, τοῦ ἐκτιθεμένου ὑπὸ τοῦ Μαλάλα, μνεῖαν κάμνει καὶ ὁ Lassus, Ἐνθ' ἀν. σ. 80, σημ. 1, ἀλλὰ διὸ νὰ τὸ ἀπορρίψῃ, ὡς ἄχρηστον μετὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ δοθεῖσαν ἐρμηνείαν, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν παράστασιν τοῦ στυλίτου ἐν προτομῇ ἐπὶ τοῦ κίονος.

² Σπ. Λάμπρου, Λεύκωμα Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, Ἀθήναι 1930, πίν. 55.

³ Αὐτόθι, σ. 21.

⁴ Π.χ. Lassus, Ἐνθ' ἀν. πίν. XVIII. 1, XXI. Grabar, Martyrium, Λεύκωμα, πίν. LXIII. 1.

Οὗτοι, μὲ τὴν ἀφαίρεσιν καὶ τὴν σχηματοποίησιν, ἔφθασαν εἰς τὴν δημιουργίαν εἰκόνας, ἣ ὅποια, ἂν καὶ ἐλαχίστην πλέον σχέσιν ἔχει μὲ τὴν πραγματικότητα, ἐν τούτοις δίδει ζωηρὰν καὶ ἐξόχως ἐντυπωτικὴν τὴν ἰδέαν τοῦ στυλίτου.

Ἡ εἰκὼν αὐτὴ τοῦ στυλίτου ἐν προτομῇ ἐπὶ τοῦ κίονος εὐρίσκεται βεβαίως ἔξω πάσης πραγματικότητος. Ἐν τούτοις αὕτη ἀποδίδει πολὺ ἑναργέστερον οἰασθήποτε ρεαλιστικῆς παραστάσεως τὸν ἔξω παντὸς κανόνος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς τρόπον διαβιώσεως τοῦ στυλίτου ἐπὶ μακρὰς δεκάδας ἑτῶν ὀρθίου εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ κίονος, τὸ σκληρότερον δηλαδὴ εἶδος ἀσκήσεως, τὸ ὅποιον, κατὰ τὸν ἕξον αἰῶνα, ἐπενόησεν ὁ Συμεών, ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοδωρήτου ἀποκληθεῖς, καὶ δικαίως, «τὸ μέγα θαῦμα τῆς οἰκουμένης».

Α. ΕΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ